

Bo Ejenfors
Miljö- och samhälls -
byggnadsavdelningen
Kulturmiljöenheten
010-22 36 291

Byggnadsminnesförklaring av byggnader på tomten till fastigheten kv. Lokföraren 2, Villa Solvändan i Mariannelund, Hässleby socken, Eksjö kommun

Beslut

Länsstyrelsen förklarar med stöd av 3 kap. 1 § Kulturmiljölagen (1988.950) kv. Lokföraren 2 i Mariannelund, Hässleby socken, Eksjö kommun, Jönköpings län, för byggnadsminne.

Länsstyrelsen meddelar enligt 3 kap. 2 § samma lag skyddsföreskrifter:

1. Byggnaderna får inte rivas eller flyttas (bostadshus och lillstuga).
2. Byggnaderna får inte byggas om, till eller på annat sätt förändras.
3. Ingrepp får inte göras i byggnadens stomme och/eller konstruktion.
4. Byggnadernas planlösning får inte ändras.
5. I byggnadernas fasta inredning och arkitekturbundna utsmyckning får inte göras ingrepp eller ändring.
Samtliga målningar samt fasta inventarier är skyddade. Den fasta möbelinredningen ska bevaras. Berörda rum är rödmarkerade (bilaga 3).
6. Byggnaderna ska underhållas så att de inte förfaller. Vård- och underhållsinsatser ska utföras på ett sådant sätt att det kulturhistoriska värdet inte minskar. Underhållet ska ske med material och metoder som är anpassade till byggnadernas egenart.
7. Det skyddsområde som på bifogad karta avgränsats med röd linje får inte ytterligare bebyggas eller bli föremål för annan väsentlig förändring. Tomtområdet ska hållas i sådant skick att byggnadsminnets karaktär och utseende inte förvanskas (bilaga 2).

Skyddsområdet omfattar det område, fastigheten kv. Lokföraren 2, som rödmarkerats på bifogad karta (bilaga 2).

Bakgrund

Länssstyrelsen i Jönköpings län har i samråd med [REDACTED] ägare av fastigheten kv. Lokföraren 2 i Mariannelund, Eksjö kommun, väckt frågan om byggnadsminnesförklaring av bostadshus och lillstuga. Länssstyrelsen gjorde ett besök i Mariannelund den 5 november 2014. Förutom [REDACTED] deltog också sonen [REDACTED] vid besöket.

Byggnaderna på fastigheten kv. Lokföraren 2, Villa Solvändan, har höga arkitektoniska, konstnärliga och personhistoriska värden. Byggnaderna är uppförda med start år 1923 för bostadshuset, och 1924 för lillstugan.

Några särskilda föreskifter för Villa Solvändan, kv. Lokföraren 2 i Mariannelund, Hässleby socken, Eksjö kommun, ingår inte i den detaljplan från år 1981 som gäller. Fastigheten är inte heller med i "KULTURMINNESVÅRDSPROGRAM FÖR EKSJÖ KOMMUN", antaget av kommunfullmäktige den 20 mars 1986, § 124.

Länssstyrelsen beställde en utredning och beskrivning av byggnaderna på Villa Solvändan i Mariannelund av Arja Källbom, Station Ormaryd AB, den 11 december 2014. Arja Källbom har den 25 juni 2015 kommit in med en utredning (bilaga 1).

Historik

Mariannelund förknippas med Hässleby kyrka och de gårdar däromkring som har en rik historia. Mariannelund blev ett växande stationssamhälle på 1870-talet, då järnvägen Nässjö-Oskarhamn byggdes. I början av 1900-talet kan Mariannelund karakteriseras som industri-, handels-, kultur- och serviceort. På 1920-talet expanderade samhället kraftigt, med inflyttande befolkning till industrier och skolor. Vägtrafikens ökade betydelse under 1920- och 30-talen förstärker bilden av Mariannelunds utveckling.

Strax norr om Villa Solvändan, utmed Bruzaån, finns t ex Julles mekaniska verkstad, flyttad till nuvarande plats år 1900. Ett gjuteri tillkom år 1924, samtida med Villa Solvändan. Julles mekaniska verkstad är också byggnadsminne. Här är även Bruzaån klassad som ett riksintresse efter projekt Kultur Aquas vattenutredning som Länssstyrelsen står för.

Ägare vid uppförandet av Villa Solvändan var Ragnar och Einar Lindahl. Einar var målare och Ragnar var konstnär och mångsysslare. Genom Ragnar Lindahls berättelse har vi en god insikt i byggprocessen och många namngiva hantverkare.

Ragnar inleder sin berättelse på följande sätt under år 1923:

"En smula historik över Solvändans tillkomst

Den 2 september 1923, en kylig söndag med växlande regn och sol, förflyttade vi oss, med tillhjälp av en Ford, från Mariannelund till Kristineberg vid Hultsfred, och

tillhandlade oss där av fru Hedenberg – till ett för henne mycket förmånligt pris – den tomt där vi ämnade uppföra en eremitkula, som vi efter mycket parlamentärerande beslutat kalla "Solvändan", dels beroende på läget, kanske dock mest med avseende på de blivande innevanarnas egenskap av soldyrkare.

Tisdagen den 12 september infann sig "Månte" eskorterad av tre medhjälpare beväpnade med spadar, korpar och andra till yrket tillhörande attribut. Sedan "Månte" spottade ett par gånger och samtliga allvarligt och innerligt framsagt några av svenskans mest karaktäristiska ljud, började de slå ned pålar, spänna upp ståltrådar, mäta och fluckta som riktiga grundläggare bör göra.

Efter en tids uppbåll inträder nu en ny fas i Solvändans tillblivelseförlopp: stammens tillkomst. Utförande av ovannämnda ha vi anförtrött åt ortens mest och bäst beryktade "trätälja", byggmästare K.A Karlsson, som måndagen den 22 oktober grep sig verket an med en arbetsstyrka av fyra män + Gösse Brohn, av vilka dock de fyra redan andra dagen etablerade strejk och nedlade arbetet, men Gösse, som inte är så anfäktad av tidens ondska, lät sig inte bekomma utan fortsatte troget att tälja.

Sedan "Byggarna" åter fått förstärkning i sin decimerade tropp, gick arbetet friskt undan, så att vi lördagen den 3 november kunde avhålla det sedvanliga taklagsölet.

Idag lördagen den 10 november grundade vi fönsterkarmarna och utförde därmed vårt första egenhändiga arbete på Solvändan. När skall vi göra det sista?

Att bygga hus har sina poänger – det har vi redan fått erfara. Den 10 november började trevligheterna på allvar. Den dagen blevo vi nämligen uppvaktade av lagens hantlangare i sällskap med en skrivelse, vilken senare upplyste oss om att ett fruktansvärt strängt byggnadsförbud vilade över vår stad. Det var ett hemskt ovädersmoln, som med ens drog upp på vår klara himmel, och det underbara är att det lär ha funnits där sedan början av februari utan att någon kristen själ – inte heller bedning för rästen – haft den dunklaste aning om dess existens.

Under vintertid anlände en skrivelse från Kunglig Befallningshavare, som i nåder behagade bevilja vår ansökan; situationen var räddad."

Beskrivning / kulturhistorisk bedömning av Villa Solvändan

Bostadshusets och lillstugans interiörer, t ex entréer, golv, väggar, tak, fönster, dörrar och snickerier är skyddade i kulturmiljölagen, kap 3. För dessa hänvisas till Arja Källboms utredning (sid 13, 17, 18, 26, 27, 29, 32, 35, 36, 37 och 38). Dessa ingår i skyddsbestämmelserna, punkterna 3-5.

Byggnaderna på fastigheten Lokföraren 2, Villa Solvändan, har höga arkitektoniska, konstnärliga och personhistoriska värden. Bostadshuset och lillstugan tillkom i ett expanderande Mariannelund på 1920-talet. Bostadshuset påbörjades år 1923 och byggnationen avslutades under 1930-talet. Byggherren Ragnar Lindahl stod i nära kontakt med sin bror Einar,

som var målare, när det gällde byggnationen. Därutöver fanns byggmästare, murarmästare, murare, målarmästare, kakelugnsmakare, snickare och smideskonstnär.

Båda byggnaderna, i nationalromantisk stil, har hög autenticitet, detaljrikedom och kvalitet. De representerar värden som är unika i sitt slag. Byggnaderna är också goda exempel på 1920-talets byggteknik, med bl a stående plank i stomme.

Bostadshusets storstuga, sal och trapphus är utformade och bemålade med stor konstnärlig och hantverksmässig kvalitet. Här finns t ex asagudarna på väggar och tak i storstugan, som fått konturerna ristade i våt puts och är målade med kalkfärg. Salens gudinna, olika människoöden och fantasifulla takornamnet är målade i limfärg. Trapphuset med näcken och älvorna i kalkfärg och böljande tak. Alla dekorationsmålade, välbyggda snickerier i fantasifulla och originella marmortyper samt träslag. Storstugans ådringsmålade panel och högsäte med korporna. Till sist i denna exempelsamling kan nämnas trappans solrosstolpe.

Lillstugan är nästan orörd sedan byggtiden under 1920-talet, med bl a originalkök, dekorationsmålade hall med trapphus och el i originalutförande.

Byggnadernas yttre skyddas också i kulturmiljölagen, kap 3. När det gäller bostadshuset och lillstugans plan, grund, stomme, fasad, tak, skorsten, fönster och entréer m m är dessa beskrivna i Arja Källboms utredning, sid 7 och 11. Här ska bara nämnas, under fasta detaljer, den glaserade keramikreliefen vid bostadshusets ingång. Inskriptionen är "AD 1924. E (Einar) o R (Ragnar) L-hl (Lindahl)". Ägaren har någon gång hört att reliefen skulle föreställa Dante.

Villa Solvändans tomt gränsar mot Bruzaån. Tomten är i denna del brant och naturlig. Tomten är samtidigt kultiverad och anlagd mot Trädgårdsgatan (nr 14). När det gäller dess historik kan vi, med hjälp av Ragnar Lindahls uppgifter om räkenskaper, få fram att på denna naturtomt växte nyttoväxter som vinbär och jordgubbar. Tåliga blommande växter var aster, våradonis, aubretia, backliljor, hängslöja och pipranka, som exempel. Tomten fordrar idag en relativt enkel skötsel. Tomten förekommer i skyddsbestämmelsernas punkt 7.

Byggnaderna har stora personhistoriska värden. Ragnar och Einar Lindahl var de ursprungliga ägarna och utförarna av olika målningar och möbler. [redacted] har sedan tagit över förvalterskapet av fastigheten på ett gediget sätt. De behärskade/ar gemensamt många hantverk. [redacted] är dessutom en särdeles duktig finmekaniker och uppfinnare.

Bostadshusets sentida källarum i väster och den senare byggda vedboden intill lillstugan har lämnats utanför byggnadsminnesförklaringen. Dessa ingår dock i skyddsbestämmelserna.

Remisser

Ägaren [REDACTED] gör i den första remissen den 1 juli 2015 bara justeringar i förslaget till byggnadsminnesförklaring. Länssstyrelsen gör vissa justeringar av förslaget och remitterar detta på nytt till [REDACTED]. Handlingen kom in från [REDACTED] till Länssstyrelsen den 10 september 2015.

Eksjö kommun, samhällsbyggnadsnämnden, har den 2 september 2015, svarat på Länssstyrelsens remiss den 1 juli 2015. Samhällsbyggnadsnämnden ställer sig positiv till en byggnadsminnesförklaring av Villa Solvändan i kv. Lokföraren 2 i Mariannelund, eftersom fastigheten tycks vara unik och har ett synnerligen högt kulturhistoriskt värde. De föreslagna skyddsbestämmelserna anses vara lämpliga. Eksjö kommun är dock tveksamma till kravet på varsamt underhåll av Lillstugan, som de anser vara ett redan förfallet hus.

Eksjö kommun förklarar också att vid eventuell ny planläggning av området kommer kommunen att beakta kv. Lokföraren 2 byggnadsminnesförklaring genom att använda planbestämmelser som innebär ett ytterligare skydd för fastigheten.

Motivering

Enligt kulturmiljölagens 3 kap. 1 § får en byggnad som har ett synnerligen högt kulturhistoriskt värde eller som ingår i ett bebyggelseområde med ett synnerligen högt kulturhistoriskt värde förklaras för byggnadsminne.

I första hand är det bostadshuset Villa Solvändan, påbörjad 1923, och lillstugan från år 1924 som uppfyller Kulturmiljölagens bestämmelser för byggnadsminnen. Hela fastigheten med övrig bebyggelse ingår i skyddsområdet för byggnadsminnen.

Det är Länssstyrelsens bedömning att bebyggelsemiljön på kv. Lokföraren 2 genom sina arkitektoniska, konstnärliga och personhistoriska värden väl uppfyller kraven för en byggnadsminnesförklaring.

Enligt Kulturmiljölagens 3 kap. 2 § ska Länssstyrelsen när byggnader förklaras för byggnadsminne genom skyddsbestämmelser ange på vilket sätt byggnaderna ska vårdas och underhållas samt i vilka avseenden de inte får förändras.

Ägare och innehavare av särskild rätt till fastighet har enligt Kulturmiljölagens 3 kap.10 § rätt till ersättning av staten om skyddsföreskrifterna:

1. Utgör hinder för en rivning av byggnad och skadan därav är betydande i förhållande till värdet av berörd del av fastigheten, eller
2. på annat sätt innebär att pågående markanvändning avsevärt försvåras inom berörd del av fastigheten.

Medför skyddsföreskrifterna att synnerligt men uppkommer vid användningen av byggnaden är staten skyldig att lösa fastigheten om ägaren begär det.

Länsstyrelsen bedömer att de meddelade skyddsföreskrifterna inte medför ersättningsskyldighet gentemot ägare eller innehavare av särskild rätt. Skyddsföreskrifterna kan heller inte medföra att synnerligt men uppkommer vid användningen av byggnaderna.

Hur man överklagar

Detta beslut kan överklagas hos Förvaltningsrätten i Jönköping genom skrivelse till Länsstyrelsen – se bilaga 4 (formulär 36).

Upplysningar

Vid en byggnadsminnesförklaring kan endast fasta inventarier lagskyddas. Länsstyrelsen anser att den lösa inredningen och möblemanget, som finns i bostadshuset, har ett stort värde för helhetsupplevelsen och det är angeläget att möblerna i storstugan och salen med bl a golvuret kan bevaras.

Länsstyrelsen lämnar råd och anvisningar i fråga om underhållet av mark och byggnader och dess vård.

Om det finns särskilda skäl får Länsstyrelsen enligt Kulturmiljölagens 3 kap. 14 § lämna tillstånd till att byggnadsminnet ändras i strid mot skyddsbestämmelserna. Ansökan om ändring prövas av Länsstyrelsen.

Länsstyrelsen har vid hanteringen av beslut om förordning av bidrag till förvaltning av värdefulla kulturmiljöer (2011:1121) viss möjlighet att lämna bidrag till kulturhistoriska överkostnader.

I den slutliga handläggningen av detta ärende, där länsråd Anneli Wirtén beslutat, har antikvarie Bo Ejenfors föredragit, kulturmiljöenhetens enhetschef Mattias Sörensen, samhällsbyggnadsenhetens enhetschef Niklas Aronsson, länsjurist Ben Heimdal, samt avdelningschef Emma Willaredt, deltagit.

Anneli Wirtén
länsråd

Bo Ejenfors
antikvarie

Bilagor

Bilaga 1: Rapport. Byggnadsminnesutredning. Villa Solvändan i Mariannelund. Arja Källbom.
2015-06-25. Station Ormaryd.

Bilaga 2: Fastighetskarta. Byggnadsminnets yttre skyddsområde, utsträckning. Lantmäteriet.

Bilaga 3: Bostadshuset och Lillstugan. Rumsindelning och avgränsning av inre
skyddsföreskrifter.

Bilaga 4: Formulär 36.

Kopia till

Inskrivningsmyndigheten vid Lantmäteriet i Vänersborg, laga kraftbevis + bil. 1-2.

Riksantikvarieämbetet + bil 1-3. (digitalt)

Eksjö kommun + bil 1-3.

Jönköpings läns museum + bil 1-3

Miljö- och samhällsbyggnadsavdelningen, avd.chef, enh.chef samhällsbyggnad, enh. chef
kulturmiljö, Bo Ejenfors

Rättsavdelningen